

İnformasiya sənədləri

SG/Inf(2020)11

7 aprel 2020-ci il

COVID-19 sanitar böhranı zamanı demokratiya, qanunun aliliyi və insan hüquqlarına riayət edilməsi

Üzv dövlətlər üçün təlimat

Giriş

Bu sənədin məqsədi üzv dövlətləri hazırkı bənzərsiz və kütləvi miqyaslı sanitar böhranla mübarizəni demokratiya, qanunun aliliyi və insan hüquqlarının fundamental dəyərlərinə riayət edilən tərzdə aparmaları üçün təlimatla təmin etməkdir.

İlk növbədə etiraf edilir ki, hökumətlər öz əhalilərini COVID-19 təhlükəsindən qorumağa çalışarkən nəhəng problemlərlə üzləşirlər. Həmçinin başa düşülür ki, xüsusən virusla mübarizə üçün tələb olunan əsas qoruyucu tədbirin, yeni izolyasiyanın kontekstində cəmiyyətin müntəzəm fəaliyyəti təmin edilə bilməz. Üstəlik, o da qəbul edilir ki, görülən tədbirlər qanunun aliliyi ilə idarə olunan demokratik cəmiyyətin ayrılmaz və zəruri tərkib hissəsi olan hüquq və azadlıqlara qaçılmaz olaraq müdaxilə təşkil edəcəkdir.

Bizim üzv dövlətlərin qarşısında duran mühüm sosial, siyasi və hüquqi vəzifə bu böhrana effektiv reaksiya göstərməkdən, eyni zamanda onlar tərəfindən görülən tədbirlərin bizim əsil uzunmüddətli maraqlarımıza – Avropanın təməlini təşkil edən demokratiya, qanunun aliliyi və insan hüquqları dəyərlərinin qorunmasına xələl gətirməməsinə təmin etməkdən ibarətdir. Məhz bu məsələdə Avropa Şurası bu tədbirlərin virusun yayılmasının yaratdığı təhlükəyə mütənasib olmasını və müəyyən müddətlə məhdudlaşmasını kollektiv surətdə təmin etmək üçün özünün nizamnamə orqanlarını və bütün səlahiyyətli qurumlarını və mexanizmlərini forum qismində təqdim etməklə əsas mandatını həyata keçirməlidir. Virus bir çox həyatları və bizim üçün əziz olan bir çox şeyləri məhv edir. Biz onun bizim əsas dəyərlərimizi və azad cəmiyyətlərimizi dağıtmasına imkan verməməliyik.

1. Fövqəladə hallar zamanı məhdudlaşdırma (İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyası, 15-ci maddə)

Hazırkı COVID-19 təhlükəsinə cavab olaraq ayrı-ayrı vaxtlarda müxtəlif dövlətlər tərəfindən həyata keçirilən tədbirlərin tətbiq dairəsi və tətbiq edilmə üsulları fərqlidir. Baxmayaraq ki, üzv dövlətlər tərəfindən qəbul edilmiş bəzi məhdudlaşdırıcı tədbirlərə İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının (Konvensiya) sağlamlığın mühafizəsinə aid adi müddəaları ilə haqq qazandırmaq olar (bax: 5-ci maddə, 1-e bəndi, Konvensiyanın 8-11-ci maddələrinin 2-ci bəndi və Konvensiyanın 4 sayılı Protokolunun 2-ci maddəsinin 3-cü bəndi), müstəsna xarakterli tədbirlər dövlətlərin Konvensiya üzrə öhdəliklərindən geri çəkilməni tələb edə bilər. Qəbul edilmiş tədbirlərin bu cür geri çəkilməni tələb edib-etmədiyini, Konvensiya ilə qorunan hüquq və azadlıqlara tətbiq edilən məhdudlaşdırmanın xarakteri və tətbiq dairəsindən asılı olaraq, qiymətləndirmə hər bir dövlətin öz üzərinə düşür. Dövlətlərin bunu etmək imkanına malik olması hətta ən kritik dövrlərdə belə Konvensiyanın və onun nəzarət mexanizmlərinin davamlı tətbiqinə imkan yaradan sistemin mühüm xüsusiyyətidir.¹

İstənilən geri çəkilməni Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (Məhkəmə) ona təqdim edilən işlərdə qiymətləndirəcəkdir.² Məhkəmə bu sahədə dövlətlərə geniş qiymətləndirmə sərbəstliyi verir: *“fövqəladə halın” millətin həyatını təhdid edib-etmədiyini və əgər təhdid edirsə fövqəladə halı aradan qaldırmağa yönələn cəhdlərində nə dərəcədə uzağa getməli olduğunu müəyyənləşdirmək ilk növbədə “millətin həyatına” görə məsuliyyət daşıyan hər bir iştirakçı dövlətin öz üzərinə düşür. Cari məqamda cəmiyyətdəki tələbatlarla birbaşa və davamlı təmasda olmaları səbəbindən milli*

¹ AŞPA-nın 2125 (2018) sayılı tövsiyəsinə Nazirlər Komitəsinin cavabı.

² Bax: Konvensiyanın 15-ci maddəsinə dair bələdçi (31 dekabr 2019-cu il), Məhkəmənin Katibliyi tərəfindən dərc edilib.

*hakimiyət orqanları həm bu cür fəvqəladə halın mövcudluğuna, həm də onu aradan qaldırmaq üçün zəruri olan öhdəliklərdən geri çəkilmənin xarakterinə və əhatə dairəsinə dair qərar vermək baxımından prinsipce beynəlxalq hakimə nisbətən daha əlverişli vəziyyətdədirlər. Bu məsələdə 15-ci maddənin 1-ci bəndi bu orqanlara geniş qiymətləndirmə sərbəstliyi verir”.*³

Geri çəkilmə həm də formal tələblərlə şərtlənir: Konvensiyanın depozitarisi olan Avropa Şurasının Baş katibi görülmüş tədbirlər, onların səbəbləri və həmin tədbirlərin qüvvədə olma müddətinin başa çatacağı an barədə tam məlumatlandırılmalıdır (<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354>).

Müəyyən Konvensiya hüquqlarına aid maddələr hər hansı geri çəkilmələrə icazə vermir: yaşamaq hüququnu (qanuni hərbi əməliyyatlar nəticəsində həyatdan məhrum edilmə halları istisna olmaqla) nəzərdə tutan maddə (2-ci maddə), işgəncəni, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftarı və ya cəzanı qadağan edən maddə (3-cü maddə), köləliyi və ya asılılıqda saxlanmanı qadağan edən maddə (4-cü maddənin 1-ci bəndi) və “qanunsuz cəzalandırılmamaq” haqqında normanın yer aldığı maddə (7-ci maddə). Ölüm cəzasını ləğv etmək öhdəliyindən və yaxud eyni əmələ görə iki dəfə məhkəmə təqibinə məruz qalmamaq və ya cəzalandırılmamaq hüququna aid öhdəlikdən geri çəkilmək olmaz (6 və 13 sayılı Protokollar, habelə 7 sayılı Protokolun 4-cü maddəsi).

15-ci maddədə nəzərdə tutulan geri çəkilmə milli səviyyədə rəsmən fəvqəladə vəziyyətin və ya hər hansı analoji rejimin qəbul edilməsindən asılı deyil. Eyni zamanda, hər hansı geri çəkilmə sui-istifadə hallarına qarşı müdafiənin təmin edilməsi üçün daxili qanunvericilikdə əsasə malik olmalı və fəvqəladə duruma qarşı mübarizə üçün zəruri olan dərəcədə olmalıdır. Dövlətlər nəzərə almalıdırlar ki, görülən istənilən tədbirlər demokratik qaydanı ona qarşı təhdidlərdən müdafiə etməyə yönəlməli və demokratik cəmiyyətin plüralizm, tolerantlıq və açıq fikirlilik kimi dəyərlərini qorumaq üçün bütün səylər göstərilməlidir.⁴ Baxmayaraq ki, Konvensiya standartlarından geri çəkilmək üçün əsas gətirilən müəyyən istisnalar Məhkəmə tərəfindən qəbul edilir, onlar Konvensiyanın qanunilik və mütənasiblik kimi əsas tələblərinə zidd olan hərəkətə heç zaman haqq qazandıra bilməz.

2. Fəvqəladə hallar zamanı qanunun aliliyinə və demokratik prinsiplərə riayət edilməsi

2.1. Qanunilik prinsipi

Hətta fəvqəladə vəziyyətdə qanunun aliliyi üstün tutulmalıdır.⁵ Qanunun aliliyinin fundamental prinsipi ondan ibarətdir ki, dövlətin həyata keçirdiyi tədbir qanuna uyğun olmalıdır.⁶ Bu kontekstdə “qanun” təkcə parlament aktlarını deyil, həm də, məsələn, icra hakimiyyəti orqanının fəvqəladə hal barədə fərmanlarını özündə ehtiva edir, bu şərtlə ki, onların konstitusion əsası olsun. Bir çox konstitusiyalarda müharibə və yaxud ciddi təbii fəlakət və ya digər fəlakət halında icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərini genişləndirən xüsusi hüquqi rejim (və ya rejimlər) nəzərdə tutulur.⁷ Həmçinin cari böhranın aradan qaldırılması üçün qanunverici orqan tərəfindən fəvqəladə hal barədə qanunlar qəbul edilə bilər ki, onların da normaları artıq mövcud olan hüquqi normalardan daha sərt ola bilər. Bu tip hər hansı yeni qanunvericilik konstitusiyaya və beynəlxalq standartlara uyğun olmalı və müvafiq hallarda Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən nəzərdən keçirilməlidir.

³ *İrlandiya Birləşmiş Krallığa qarşı*, 18.01.1978-ci il tarixli qərar, A seriyaları, № 25, 207-ci bənd.

⁴ *Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı*, 94 və 210-cu bəndlər; *Şahin Alpay Türkiyəyə qarşı*, 78 və 180-ci bəndlər.

⁵ Bax: Venesiya Komissiyası, Fəvqəladə vəziyyətdə insan hüquqlarının müdafiəsinə dair rəy, CDL-AD(2006)015), 13-cü bənd.

⁶ Bax: Venesiya Komissiyasının qanunun aliliyinə nəzarət vərəqəsi, (CDL-AD(2016)007), 44 və 45-ci bəndlər.

⁷ 2020-ci il martın 29-na olan məlumata əsasən, bizim üzv dövlətlərin 22-si fəvqəladə vəziyyət elan edib.

Parlament hökumətə qanunun xüsusi səs çoxluğu ilə (və yaxud digər xüsusi prosedur vasitəsilə) qəbul edilməsi qaydasından kənara çıxmaq səlahiyyəti vermək istəyirsə, bu, həmin qanunvericilik aktının qəbulu üçün tələb olunan səs çoxluğu ilə və ya eyni xüsusi prosedura riayət edilməklə baş verməlidir.

2.2. Fövqəladə vəziyyət rejiminin və digər fövqəladə tədbirlərin müddətinin məhdudlaşdırılması

Fövqəladə vəziyyət zamanı hökumətlərə qanun qüvvəli fərmanlar qəbul etmək kimi ümumi səlahiyyət verilə bilər. Bunu o şərtlə qəbul etmək olar ki, həmin ümumi səlahiyyətlərin müddəti məhdud olsun. Fövqəladə vəziyyət rejiminin (və ya analogi rejimin) əsas məqsədi böhranın inkişafını cilovlamaqdan və mümkün qədər tez bir zamanda normal həyata qayıtmaqdan ibarətdir.⁸ Fövqəladə vəziyyət rejiminin müddətinin uzadılmasının zəruriliyinə parlament tərəfindən nəzarət edilməlidir. İcra hakimiyyətinin ümumi müstəsna səlahiyyətlərinin qeyri-müəyyən müddətə qorunub saxlanması yolverilməzdir.⁹

Fövqəladə vəziyyət zamanı hökumətin qanunvericilik aktları qəbul etmək səlahiyyəti nəinki fövqəladə vəziyyətin qüvvədə olduğu müddətlə məhdudlaşmalıdır, həm də fövqəladə vəziyyət zamanı qəbul edilən istənilən qanunvericilik aktına bu müstəsna tədbirlərin dəqiq müddətləri barədə maddə ("müddət maddəsi") daxil edilməlidir. Həqiqətən, fövqəladə vəziyyət başa çatdıqdan sonra müəyyən konkret, məqsədyönlü tədbirlərin davam etdirilməsinə haqq qazandırıla bilər, amma müddətlərin bu cür uzadılması adi prosedurlar çərçivəsində parlamentin səlahiyyətinə aid olmalıdır.¹⁰

2.3. Fövqəladə vəziyyət barədə qanunvericiliyin tətbiq dairəsinin məhdudlaşdırılması; zərurilik prinsipi

Zərurilik prinsipi tələb edir ki, fövqəladə tədbirlər həmin tədbirlərin məqsədinə demokratik qərarvermənin normal qayda və prosedurlarında minimal dəyişikliklər etməklə nail olmağa imkan versin.¹¹ Müvafiq olaraq, hökumətin fövqəladə vəziyyət barədə fərmanlar qəbul etmək səlahiyyəti qanunverici orqan tərəfindən icra hakimiyyətinə tam sərbəstlik verilməsi ilə nəticələnməməlidir. Böhranın sürətli və öncədən proqnozlaşdırıla bilməyən inkişafını nəzərə alsaq, hökumətə nisbətən geniş qanunvericilik səlahiyyətlərinin verilməsi tələb oluna bilər, amma bu səlahiyyətlər mövcud vəziyyətdə mümkün dərəcədə və məhdud çərçivədə təsbit edilməlidir ki, hər hansı sui-

⁸ Təcrübə göstərir ki, "fövqəladə vəziyyət rejimi nə qədər uzun sürürsə, dövlətin ilk növbədə fövqəladə səlahiyyətlərdən düzgün istifadə edilməsini təsdiqləyən obyektiv meyarlardan kənaraşması ehtimalı bir o qədər çox olur. Fövqəladə vəziyyət nə qədər çox davam edirsə, onu xarakterinə görə müstəsna vəziyyət hesab etmək üçün əsaslar bir o qədər azalmış olur ki, bu da normal hüquqi alətlərin tətbiqi vasitəsilə aradan qaldırıla bilməyən nəticəyə gətirib çıxarır". – Venesiya Komissiyası, Türkiyə – 15 iyul 2016-cı ildə uğursuz dövlət çevrilişindən sonra qəbul edilmiş fövqəladə vəziyyət haqqında 667-676 sayılı qanunlara dair rəy, CDL-AD(2016)037, 41-ci bənd.

⁹ [CommDH\(2002\)7, İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının 5-ci maddəsinin 1-ci bəndi üzrə öhdəliklərindən Birləşmiş Krallığın geri çəkilməsinin müəyyən aspektlərinə dair 1/2002 sayılı rəy](#), səh. 25; həmçinin bax: Venesiya Komissiyası, [Demokratiyada parlament çoxluğu ilə müxalifət arasında münasibətin parametrləri: Nəzarət vərəqəsi](#) (CDL-AD(2019)019), 19-cu bənd.

¹⁰ Bax: AŞPA-nın 1659 (2009) sayılı qətnaməsi, Fövqəladə vəziyyətlərdə insan hüquqlarının müdafiəsi, səh. 12. Həmçinin bax: Yuxarıda qeyd edilən "Qanunun aliliyinə nəzarət vərəqəsi" və Konvensiyanın 15-ci maddəsi ("Fövqəladə hallar zamanı məhdudlaşdırma"); Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın (MCHBP) 4-cü maddəsi; İnsan hüquqları haqqında Amerika Konvensiyasının fövqəladə səlahiyyətlər haqqında 27-ci maddəsi; həmçinin bax: Fövqəladə səlahiyyətlərə dair (CDL-STD(1995)012) və Fövqəladə vəziyyətlərdə insan hüquqlarının müdafiəsinə dair (CDL-AD(2006)015) Venesiya Komissiyasının məruzələri.

¹¹ Zərurilik prinsipi institusional fövqəladə tədbirlər kontekstində birbaşa qeyd edilmir, amma insan hüquqları sahəsində fövqəladə tədbirlərin mütənəsbibliyi və zəruriliyi tələbindən irəli gələ bilər – bax: [Venesiya Komissiyası, "Millətin müdafiəsi haqqında" Fransanın konstitusiyaya qanununun layihəsinə dair rəy](#), CDL-AD(2016)006, 71-ci bənd.

istifadə imkanları azalmış olsun.¹² Bir qayda olaraq, fəvqəladə vəziyyət zamanı fundamental hüquq islahatları dayandırılmalıdır.¹³

2.4. Fəvqəladə vəziyyət rejimi dövründə səlahiyyətlərin bölgüsü və icra hakimiyyətinin tədbirlərinin yoxlanılması

İcra hakimiyyəti orqanları cəld və səmərəli şəkildə hərəkət edə bilməlidirlər. Bu, qərarların qəbulu üçün daha sadə prosedurların qəbul edilməsini və bəzi balanslaşdırıcı tədbirlərin qəbulunun sadələşdirilməsini tələb edə bilər. Bu həmçinin böhrana daha koordinasiyalı reaksiyanı təmin etmək üçün konstitusiyanın icazə verdiyi dərəcədə yerli, regional və mərkəzi hakimiyyəti orqanları arasında müəyyən spesifik, məhdud sahələrdə səlahiyyətlərin standart bölgüsündən kənarlaşmanı özündə ehtiva edə bilər və bu zaman nəzərə alınmalıdır ki, vəziyyət imkan verən kimi yerli və regional hakimiyyəti orqanlarının hüquqları tam şəkildə bərpa olunmalıdır.

Bununla belə, parlamentlər icra hakimiyyətinin hərəkətlərinə nəzarət etmək səlahiyyətini özlərində saxlamalıdırlar¹⁴ ki, bunu da onlar, konkret olaraq, icra hakimiyyətinin fəvqəladə səlahiyyətlərinin qüvvədə saxlanmasının hələ də əsaslı olub-olmadığını ağılabatan zaman intervalları ilə yoxlamaqla və yaxud ayrı-ayrı hallarda icra hakimiyyətinin qərarlarını dəyişdirməklə və ya ləğv etməklə həyata keçirə bilərlər.¹⁵ Fəvqəladə vəziyyət zamanı parlamentlərin buraxılması mümkün olmamalıdır və həqiqətən bir çox konstitusiyalara əsasən parlamentin mandatı fəvqəladə vəziyyət başa çatana qədər uzadılır.

Məhkəmə hakimiyyətinin – xüsusən konstitusiya məhkəmələrinin (əgər onlar mövcuddursa) – əsas funksiyası saxlanmalıdır. Bu da önəmlidir ki, hakimlər insan hüquqlarına fəvqəladə vəziyyət barədə qanunvericiliklə qoyulan ən ciddi məhdudiyyətləri araşdırmaq imkanına malik olmalıdırlar. İşlərin müəyyən kateqoriyalarına baxılmasında fasilələrə yol verilə, yaxud onlara “operativ qaydada” və ya qrup halında baxıla bilər, bəzi hallarda ilkin məhkəmə icazəsi sonradan məhkəmə tərəfindən həyata keçirilən yoxlama ilə əvəzlənə bilər (həmçinin aşağıda 3.2-ci bəndə bax).

Fəvqəladə vəziyyət zamanı seçki və referendumların keçirilməsi problematik ola bilər, çünki böhran dövründə seçki təşviqatı aparmaq imkanı son dərəcə məhdudlaşmış olur.

3. Müvafiq insan hüquqları standartları

3.1. Yaşamaq hüququ (Konvensiyanın 2-ci maddəsi) və işgəncənin, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzanın qadağan olunması (3-cü maddə); Tibbi yardım almaq hüququ (Avropa Sosial Xartiyasının 11-ci maddəsi)

Yaşamaq hüququ və işgəncəyə, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzaya məruz qalmamaq hüququ Konvensiyada nəzərdə tutulmuş əsas hüquqlar sırasındadır, belə ki, hətta

¹² CM(2008)170, “Avropa Şurası və qanunun aliliyi haqqında” Nazirlər Komitəsinin sənədi, səh. 46; həmçinin bax: Venesiya Komissiyası, *Demokratiyada parlament çoxluğu ilə müxalifət arasında münasibətin parametrləri: Nəzarət vərəqəsi* (CDL-AD(2019)019), 119 – 121-ci bəndlər; və Türkiyə – 15 iyul 2016-cı ildə uğursuz dövlət çevrilişindən sonra qəbul edilmiş fəvqəladə vəziyyət haqqında 667-676 sayılı qanunlara dair rəy, CDL-AD(2016)037, 98-ci bənd.

¹³ Bir çox Avropa konstitusiyalarında müharibə, fəvqəladə vəziyyət zamanı və ya analoji situasiyalarda konstitusiya dəyişikliklərini qadağan edən normalar vardır. Həmçinin bax: Venesiya Komissiyası, *Türkiyə – 15 iyul 2016-cı ildə uğursuz dövlət çevrilişindən sonra qəbul edilmiş fəvqəladə vəziyyət haqqında 667-676 sayılı qanunlara dair rəy*, CDL-AD(2016)037, 80 və 90-cı bəndlər.

¹⁴ Bax: AŞPA-nın 1713 (2005), 1713 (2005) sayılı tövsiyəsi, Üzv dövlətlərdə təhlükəsizlik sektoruna demokratik nəzarət, səh. 38.

¹⁵ Venesiya Komissiyası, “Qanunun aliliyinə nəzarət vərəqəsi” (CDL-AD(2016)007), 51-ci bənd.

COVID-19-un yaratdığı fəvqəladə vəziyyətdə belə, həmin hüquqlara aid öhdəliklərdən geri çəkmək olmaz. Onlar dövlətin himayəsi altında olan insanları ölümcül xəstəliklərdən və onlardan irəli gələn iztirablardan qorumaqdan ibarət pozitiv öhdəliklərin mövcud olmasını daim tələb edir.¹⁶

Konvensiya daim tələb edir ki, istənilən üzv dövlət azadlıqdan məhrum edilmiş insanlar üçün adekvat tibbi yardım səviyyəsini təmin etsin.¹⁷ İşgəncələrin qarşısının alınması üzrə Avropa Komitəsi (CPT) COVID-19 pandemiyası kontekstində azadlıqdan məhrum edilmiş insanların müalicəsi ilə bağlı prinsiplərə dair bəyanat verib. Həmin prinsiplər müxtəlif yerlərə, o cümlədən polis təcridxanaları, penitensiar müəssisələr, immiqrantların saxlanma mərkəzləri, psixiatriya xəstəxanaları və sosial qulluq evləri, habelə COVID-19 pandemiyası kontekstində insanların karantində saxlandığı yeni yaradılmış müxtəlif müəssisə və ya zonalara da şamil olunur. CPT-nin prinsiplərində həmçinin bu müəssisələrdə çalışan personalın müdafiəsinin və saxlanma yerlərinə müstəqil milli monitoring qurumlarının davamlı çıxışının təmin edilməsinin zəruriliyi qeyd olunur. Həmçinin İnsan Hüquqları üzrə Komissar da bəyanat dərc edib: “COVID-19 pandemiyası: Avropada məhbusların hüquqlarının qorunması üçün təcili addımlar tələb olunur”.

Dövlətin himayəsində olan insanlardan əlavə, Konvensiyanın 2 və 3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş məsuliyyət həmçinin ciddi xəstəliyi olan pasiyentlərə, əlilliyi olan şəxslərə və ahıllara münasibətdə də mövcud ola bilər (bax: Ahıl şəxslərin insan hüquqlarının təşviqi haqqında CM/Rec(2014)2 sayılı tövsiyə və COVID-19 pandemiyası dövründə İnsan Hüquqları üzrə Komissarın əlilliyi olan şəxslər və ahıllarla bağlı bəyanatları¹⁸). Onların bu xəstəliyə və həddən artıq dərəcədə iztiraba məruz qalması dövlətin həyatı qorumaqdan və pis rəftarın qarşısını almaqdan ibarət pozitiv öhdəliklərinə uyğun sayıla bilməz. Bu pozitiv öhdəlik əlavə olaraq (yenilənmiş) Avropa Sosial Xartiyasının 11-ci maddəsində də təsdiqlənir, həmin maddəyə əsasən, iştirakçı dövlətlər epidemiya hallarında hesabat və məlumatlandırma mexanizmlərindən istifadə etməklə və bütün zəruri fəvqəladə tədbirləri görməklə yoluxucu xəstəliklərlə mübarizə aparmaq iqtidarında olduqlarını nümayiş etdirməlidirlər.¹⁹ Dövlətlərin həssas durumda olan qruplara daha çox diqqət ayırması insanların tibbi yardımdan ədalətli əsasda istifadə etmək hüququna uyğun olacaqdır (İnsan hüquqları və biotəbabət haqqında Konvensiyanın (“Ovyedo Konvensiyası”) 3-cü maddəsi).

Bununla əlaqədar olaraq xatırlatmaq lazımdır ki, keyfiyyətli dərman vasitələrinin mövcud olması və pasiyentlər üçün əlçatan olması hazırkı COVID-19 pandemiyası kontekstində həmişəkindən daha vacibdir. Avropa farmakopeyasının hazırlanması haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası²⁰ dərman vasitələrinin və onların komponentlərinin keyfiyyətinin təmin edilməsindən ötrü “Avropa farmakopeyasının” vahid istinadedici sənəd formasında hüquqi və elmi baza təşkil etməsi üçün nəzərdə tutulub. Avropa Farmakopeya Komissiyasının himayəsi altında 29 üzv

¹⁶ Bax: Məhkəmənin Katibliyi tərəfindən dərc edilmiş “Məhbusların sağlamlığı ilə əlaqədar hüquqlar” mövzusunda bülleten.

¹⁷ Bax: *Xidobin Rusiyaya qarşı*, ərizə № 59896/00, 26 oktyabr 2006-cı il; COVID-19 pandemiyası kontekstində azadlıqdan məhrum edilmiş insanların müalicəsi ilə bağlı prinsiplərə dair bəyanatında CPT-nin ətraflı şəkildə qeyd etdiyi kimi, “tibbi yardımın qeyri-adekvat səviyyəsi “qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan rəftar” termininin tətbiq dairəsinə düşən situasiyalara çox tez gətirib çıxara bilər”.

¹⁸ İnsanların azadlıqdan məhrum edilərək saxlanıldığı geniş yaşayış tikililərinin əlil və ahıl şəxslər üçün münasib olmadığını bəyanatında tez-tez vurğulayan İnsan Hüquqları üzrə Komissar pandemiya ilə qarşılaşan üzv dövlətləri bu cür saxlanma müəssisələrinə yeni insanların qəbulunu dayandırmağa, əlilliyi olan insanları oradan köçürməyə və qalan sakinləri qorumaq üçün bütün zəruri tədbirləri görməyə çağırıb. Komissarın bəyanatları: [COVID-19 pandemiyası dövründə ahıl şəxslərin həmişəkindən daha çox dəstəyə ehtiyacı vardır](#) (20 mart 2020-ci il); və [Əlilliyi olan şəxslər COVID-19 pandemiyasına qarşı cavab tədbirlərindən kənar saxlanılmamalıdır](#) (2 aprel 2020-ci il).

¹⁹ Avropa Sosial Hüquqlar Komitəsinin rəyləri, XVII-2 (2005), Latviya.

²⁰ Avropa farmakopeyasının hazırlanması haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası, ETS № 050, Strasburq, 22 iyul 1964-cü il; və Avropa farmakopeyasının hazırlanması haqqında Konvensiyanın Protokolu, ETS № 134, Strasburq, 1 noyabr 1989-cü il.

dövlət və Avropa İttifaqı, 29 müşahidəçi subyektin, o cümlədən Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının ekspertləri ilə bitlikdə, qüvvələrini birləşdirir və sözügedən Konvensiyayı imzalamış bütün dövlətlərdə və dünyanın 120 ölkəsində tətbiq ediləcək keyfiyyət standartlarını yaratmaq üçün birgə çalışırlar.

Nəhayət, həm bu Konvensiyaya, həm də Avropa Sosial Xartiyasına əsasən, dövlətlər əhalini pandemiya ilə bağlı məlum risklər haqqında və xəstəliyin yayılmasının qarşısını almağa yönələn hərəkətlər və ya tədbirlər barədə məlumatlandırmaq öhdəliyini daşıyırlar.²¹

3.2. Azadlıq və təhlükəsizlik hüququ (5-ci maddə) və Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ (6-cı maddə)

COVID-19-a reaksiya olaraq görülən bənzərsiz tədbirlər dövlətin insanların azadlıq və təhlükəsizlik hüququnu təmin etmək və məhkəmə sisteminin normal fəaliyyət rejimini dəyişdirmək imkanına təsir göstərə bilər.

5-ci maddənin 1-e bəndində qeyd edilir ki, yoluxucu xəstəliklərin yayılmasının qarşısının alınması şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsi üçün əsaslardan biridir. Belə tədbirlərə əl atmazdan əvvəl dövlət müvafiq hüquqi bazanın mövcudluğuna nəzarət etməli və sərtlik dərəcəsi daha az olan hər hansı alternativ variantlar olduğu halda azadlıqdan məhrum etməyə bərabər olan tədbirlər üçün mütləq zərurətin olub-olmadığını nəzərdən keçirməlidir. Məcburi təcridmənin müddəti və praktikada tətbiqi bu kontekstdə əhəmiyyət kəsb edir.

Məhkəməyə müraciət etmə üsullarının vəziyyətə uyğunlaşdırılmasına yönələn tədbirlər elə işlənib hazırlanmalıdır ki, onlar 6-cı maddəyə uyğun olsun, xüsusi prosessual səylər tələb edən işlərə (həssas durumda olan tərəflər, ailə və əmək mübahisələri və s.) xüsusi diqqətlə yanaşılmalıdır. Polis təcridxanasında saxlanmanın uzun sürməsi və ya azadlıqdan məhrum etmənin məhkəmə tərəfindən yoxlanılmasının yubadılması Konvensiyanın 5-ci maddəsinin pozuntularına gətirib çıxara bilər.

Etiraf etmək lazımdır ki, öhdəliklərdən 15-ci maddə əsasında geri çəkilmə Konvensiyanın 5 və 6-cı maddələrinin icazə verdiyi məhdudlaşdırıcı tədbirlərin sırasını və müəyyən müddətlərə və digər adi prosessual tələblərə riayət etmək məsələsində dövlət hakimiyyəti orqanlarının manevr imkanlarını genişləndirə bilər. Bununla belə, hüquqi əsas olmadan və ya həbsin qanuniliyi məhkəmə tərəfindən vaxtında yoxlanılmadan baş verən həbsə alınmaya qoyulan fundamental qadağaya, habelə tutulmuş şəxslərin həkim, vəkil və ya yaxın qohumla görüşmək kimi mühüm prosessual təminatlarla təmin edilməsinin zəruriliyinə prinsipcə hazırkı şəraitdə əməl edilməlidir. Dövlətlər həmçinin məhkəmə araşdırmasının fundamental ədalətlik tələbinə (məsələn, tərəflərin bərabərliyi tələbinə) cavab verməsini təmin etməkdən, təqsirsizlik prezumpsiyasına əməl etməkdən və hakimlərin və ya məhkəmələrin müstəqilliyinə müdaxilə təşkil edən heç bir addım atılmamasını təmin etməkdən ibarət ümumi öhdəlik daşımaqda davam edirlər.

3.3. Şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüququ, vicdan azadlığı, ifadə azadlığı, birləşmək azadlığı

²¹ Bax: Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, *Gerra və başqaları İtaliyaya qarşı*, 19 fevral 1988-ci il tarixli qərar, *Qərar və qərardadlar toplusu*, 1998-I, səh. 227, 58-ci bənd; *Öneryıldız Türkiyəyə qarşı* [BP], ərizə № 48939/99, 30 noyabr 2004-cü il.

Konvensiyanın 8, 9, 10 və 11-ci maddələri ilə təmin edilən bütün bu hüquq və azadlıqlara faktiki malik olma müasir demokratik cəmiyyətlərin məhək daşdır. Onların məhdudlaşdırılmasına yalnız o halda icazə verilə bilər ki, bu məhdudiyyətlər qanunla nəzərdə tutulmuş olsun və qarşıya qoyulan məqsədə, o cümlədən sağlamlığın mühafizəsi məqsədinə mütənasib olsun. Adi sosial fəaliyyətlərə, o cümlədən ibadət yerlərinə insanların girişinə, ictimai toplantılara, toy və dəfn mərasimlərinə ciddi məhdudiyyətlərin qoyulması qaçılmaz olaraq yuxarıdakı maddələr üzrə əsaslı şikayətlərə gətirib çıxara bilər. Hər hansı belə məhdudiyyətlərin, öhdəlikdən geri çəkilmə barədə bəyanata əsaslanıb-əsaslanmamasından asılı olmayaraq, müvafiq konstitusion təminatlara uyğun olmasını və qarşıya qoyulan məqsədə mütənasib olmasını təmin etmək vəzifəsi hakimiyyət orqanlarının üzərinə düşür.²²

Baxmayaraq ki, yuxarıda qeyd edilən hüquqlara qoyulan sərt məhdudiyyətlərə böhran dövründə tam haqq qazandırmaq olar, sərt cinayət sanksiyaları narahatlıq doğura bilər və onlara ciddi nəzarət edilməlidir. Müstəsna hallar cinayət hüququ vasitələrindən həddən artıq istifadə edilməsinə gətirib çıxarmamalıdır. Məcburedici tədbirlərlə qabaqlayıcı tədbirlər arasında ədalətli balansın gözlənilməsi Konvensiyanın mütənasiblik tələbinə əməl etmənin ən münasib, bəlkə də yeganə yoludur.

İfadə və məlumat azadlığı, media azadlığı, rəsmi məlumatlara çıxış

İfadə azadlığı, o cümlədən məlumatların sərbəst və operativ axını medianın pandemiya aid məsələlər barədə məlumat verə bilməsi üçün mühüm amildir. Media və peşəkar jurnalistlər, xüsusən ictimai yayımçılar, ictimaiyyətə operativ, dəqiq və mötəbər məlumatlar təqdim edilməsində, həmçinin panikanın qarşısının alınmasında və insanların əməkdaşlığa təşviq edilməsində mühüm rola malikdirlər və xüsusi məsuliyyət daşıyırlar. Onlar məsuliyyətli jurnalistikanın yüksək peşə və etika standartlarına sadıq olmalı və beləliklə böhranla bağlı mötəbər məlumatları çatdırmalı və yoxlanılmamış hadisələr barədə məlumatları dərc etməkdən və ya yaymaqdan çəkinməlidirlər, hətə qeyri-inandırıcı və ya sensasiya xarakterli məlumatlar bir yana qalsın. Müstəsna hallar məsuliyyətli jurnalistləri hökumətin sərəncamında olan, məhdud istifadə üçün nəzərdə tutulan məlumatları, məsələn, daha sərt təcrid siyasətinin tətbiqinə yönələn gələcək tədbirlər barədə informasiyaları açıqlamaqdan çəkinməyə vadar edə bilər.²³

İctimaiyyətin rəsmi məlumatlara çıxışı Məhkəmənin presedent hüququnda müəyyən edilmiş mövcud prinsiplər əsasında tənzimlənə bilər.²⁴ Rəsmi məlumatlara çıxışa qoyulan hər hansı məhdudiyyət müstəsna xarakter daşımali və cəmiyyətin sağlamlığını qorumaq məqsədinə mütənasib olmalıdır. [Rəsmi sənədlərə çıxış haqqında Konvensiyada](#) (“Tromsö Konvensiyası”) şəffaflığın zəruriliyi vurğulanır və nəzərdə tutulur ki, dövlət hakimiyyəti orqanı ümumi maraq doğuran məsələlərdə ictimaiyyətin məlumatlı şəkildə iştirak etməsini təşviq etmək üçün öz təşəbbüsü ilə lazımi hallarda rəsmi sənədlərin ictimaiyyətə açıq olmasına yönələn zəruri tədbirlər görməlidir.

²² Bax: *Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı*, ərizə № 13237/17, 20 mart 2018-ci il; *toplaşmaq azadlığına gəlincə*, bax: *Laşmankin və başqaları Rusiyaya qarşı*, ərizə № 57818/09, 7 fevral 2017-ci il, 434-cü bənd – bu işdə Məhkəmə qərara aldı ki, nümayişin iğtişaşla nəticələnməsi təhlükəsi realdırsa və sərtlik dərəcəsi daha az olan digər tədbirlərlə onun qarşısını almaq mümkün deyilsə və qadağaya haqq qazandıran təhlükəsizlik mülahizələri qadağanın nümayişçilər üçün yaratdığı əlverişsiz vəziyyətdən açıq-aydın üstün tutulmalıdırsa, o halda nümayişə ümumi qadağa qoyulması qəbul ediləndir.

²³ Bax: [Böhran dövründə ifadə və məlumat azadlığının qorunması haqqında Avropa Şurasının rəhbər prinsipləri](#).

²⁴ Misal üçün bax: *Macarıstan Helsinki Komitəsinin işi* [BP], 156-170-ci bəndlər.

Eyni zamanda, rəsmi kommunikasiya vasitələri pandemiya barədə yeganə informasiya kanalı ola bilməz. Bu, senzuraya və qanuni maraqların sıxışdırılmasına gətirib çıxara bilər. Jurnalistlər, media, tibb işçiləri, vətəndaş cəmiyyəti fəalları və geniş ictimaiyyət dövlət orqanlarını tənqid etmək və onların böhrana reaksiyalarına nəzarət etmək imkanına malik olmalıdırlar. Müəyyən mövzulara hər hansı ilkin məhdudiyyətlərin qoyulması, media orqanlarının qapadılması və ya onlayn kommunikasiya platformalarına çıxışın tam bloklanması çox ciddi nəzarət tələb edir və bunlara yalnız ən müstəsna hallarla haqq qazandırıla bilər.²⁵ Pandemiya zamanı hüquqpozmalar barədə məlumat verənləri (bax: Məlumat verənlərin müdafiəsi haqqında [CM/Rec\(2014\)7](#) sayılı tövsiyə)²⁶ və ya siyasi opponentləri²⁷ susdurmaq üçün istifadə edilməməlidir. Vəziyyətdən sui-istifadə edərək dezinformasiya yaymanın qarşısını sonradan sanksiyaların tətbiqi və hökumətin məlumatlandırma kampaniyaları vasitəsilə almaq olar. Dövlətlər ictimai rəylə manipulyasiya edilməsinin qarşısını almaq üçün, eləcə də hamılıqla etimad göstərilən xəbər və məlumat mənbələrinə, xüsusən dövlət səhiyyə orqanları tərəfindən təqdim edilən məlumatlara daha çox əhəmiyyət verilməsi üçün onlayn platformalarla və media ilə birgə işləməlidirlər.

Şəxsi həyatın toxunulmazlığı və məlumatların qorunması

Fərdi məlumatlara çıxış əldə etməyə (və onları emal etməyə) imkan verən yeni texnologiyalar pandemiyanı cilovlamaq və aradan qaldırmaq potensialına malikdir. Monitoring, izləmə və proqnozlaşdırma epidemiyaya nəzarət üçün mühüm addımlardır. Mövcud mürəkkəb rəqəmsal texnologiyaların və alətlərin (coğrafi məkan məlumatları, süni intellekt, üz tanıma, sosial media tətbiqləri) artması və bolluğu pandemiya nəzarəti asanlaşdırıla bilər.

Eyni zamanda, müasir texnologiyaların müdaxiləedici potensialını şəxsi həyata hörmətin zəruriliyi baxımından nəzarətsiz və balanslaşdırılmamış qoymaq olmaz. Məlumatların qorunması prinsipləri və Avropa Şurasının 108 sayılı Konvensiyası (və onun "108+ Konvensiyası" adlanan modernləşdirilmiş versiyası²⁸) hər zaman yüksək qoruyucu standartların və cəmiyyətin sağlamlığı da daxil olmaqla ictimai maraqların balanslaşdırılmasına imkan yaradır. Konvensiya məlumatların qorunmasına dair adi qaydalardan istisnalara məhdud müddət ərzində və bu məlumatların qanuni və məsuliyyətli şəkildə toplanmasını, təhlil edilməsini, saxlanmasını və paylaşılmasını təmin edən zəruri təminatların (məsələn, anonimlik) və səmərəli nəzarət sisteminin olması şərti ilə icazə verir. Süni intellekt vasitəsilə fərdi məlumatların geniş həcmdə emalı yalnız o halda həyata keçirilə bilər ki, cəmiyyətin sağlamlığı üçün bunun potensial faydalarının daha az müdaxiləedici alternativ həll variantlarının faydalarını üstələdiyini inandırıcı şəkildə göstərən konkret elmi sübutlar mövcud olsun. Avropa Şurasının süni intellekt üzrə ekspertlər şəbəkəsi²⁹ və onun tərəfdaşları bu baxımdan bilgilərin paylaşılmasına yardımçı ola bilərlər.

3.4. Ayırı-seçkiliyin qadağan olunması (Konvensiyanın 14-cü maddəsi və 12 sayılı Protokolun 1-ci maddəsi, Avropa Sosial Xartiyasının E maddəsi) və müxtəliflik və inklüzivliklə əlaqədar standartlar

Ayırı-seçkiliyin yolverilməzliyi prinsipi hazırkı kontekstdə olduqca aktualdır. Geri çəkilmə tədbirlərinin Konvensiyanın 15-ci maddəsinə uyğun olaraq vəziyyətin "şərtləndirdiyi dərəcədə" olub-olmadığını qiymətləndirərkən Məhkəmə bu tədbirlərin qəbulu zamanı şəxslərin müxtəlif

²⁵ *Kumpana və Mazarenin işi* [BP], 118-ci bənd.

²⁶ <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51403795>.

²⁷ Bax: *Böhran dövründə ifadə və məlumat azadlığının qorunması haqqında Avropa Şurasının rəhbər prinsipləri*.

²⁸ Fərdi məlumatların emalı ilə əlaqədar şəxslərin qorunması haqqında modernləşdirilmiş Konvensiya (CETS 223): https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807c65bf.

²⁹ Süni intellekt üzrə xüsusi komitə, CAHAI.

kateqoriyaları arasında əsassız fərq qoyulub-qoyulmadığını araşdırır.³⁰ Həmçinin ayrı-seçkiliyin müəyyən formaları 3-cü maddə ilə qadağan edilmiş ləyaqəti alçaldan rəftara bərabər ola bilər, bu maddə üzrə öhdəliklərdən geri çəkilməyə isə yol verilmir.³¹ Bundan başqa, əlverişsiz durumda olan qruplara mənsub şəxslərin konkret tələbatlarının nəzərə alınması faktı ayrı-seçkiliklə nəticələnə bilər.³² Müvafiq olaraq, ayrı-seçkiliyin qadağan olunması real bərabərliyə nail olmağa yönələn pozitiv tədbirlərin görülməsi öhdəliklərini doğura bilər.³³ Analoji yanaşma Avropa Sosial Xartiyasında da (E maddəsi) öz əksini tapıb.³⁴ Bu baxımdan Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyasının, Regional dillər və ya azsaylı xalqların dilləri haqqında Avropa Xartiyasının bir çox müddəalarına, habelə İrçiliyə və dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyasının (ECRI) ümumi siyasi tövsiyələrinə bərabərlik və ayrı-seçkiliyin yolverilməzliyi prinsiplərinin ifadəsi kimi baxılmalıdır.

Bu gün virusun yayılmasına qarşı mübarizə çərçivəsində görülən müstəsna tədbirlər, yəqin ki, onların potensial ayrı-seçkiliyə səbəb ola biləcəyi barədə suallar doğurur. Məsələn, Konvensiyada (1 sayılı Protokolun 2-ci maddəsi) və Avropa Sosial Xartiyasında (17-ci maddə) təsbit olunmuş təhsil hüququ prinsipcə təmin edilməlidir, hərçənd ki, onun təmin edilməsi üsullarının vəziyyətə uyğunlaşdırılması tələb oluna bilər. Amma həssas durumda olan qrupların üzvlərinin izolyasiya dövründə təhsil hüququndan yararlanmaqda davam etmələrinin və təhsil vasitələrinə və materiallarına bərabər çıxış imkanlarına malik olmalarının təmin edilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Qaraçıların, miqrantların və milli azlıqlara və LGBTİ qrupuna mənsub olan şəxslərin qarşılaşdığı çətinlik və risklərin, habelə bəzi üzv dövlətlərdə bu böhran zamanı qəbul edilmiş əla konkret inklüzivlik praktikalarının ətraflı tədqiqi işlənilib hazırlanmaqdadır.³⁵

4. Cinayətdən müdafiə; cinayət qurbanlarının müdafiəsi

İzolyasiya və təcrid siyasətinin məişət zorakılığı, seksual zorakılıq və gender əsaslı zorakılıq səviyyəsinin artmasına və beləliklə bunlara qarşı müdafiə zərurətinin artmasına gətirib çıxardığını göstərən insidentlər və faktlar barədə məlumatlar artmaqdadır. İstanbul Konvensiyasının³⁶ ruhuna uyğun olaraq bu cür zorakılıq qurbanları üçün dəstək və müdafiəni təmin edən xidmətlərin göstərilməsini izolyasiya rejiminə uyğunlaşdırılmaqla davam etdirmək yollarını arayan üzv dövlətlərin yanaşması yalnız alqışlana bilər. Avropa Şurası öz üzv dövlətlərində tətbiq edilən praktikalar haqqında, məsələn, qurbanların zorakılıq insidentləri barədə alternativ üsullardan istifadə etməklə məlumat verməsinə imkan yaradılması praktikası barədə məlumatları yaya bilər.³⁷ Həmçinin Uşaqların cinsi istismardan və cinsi zorakılıqdan müdafiəsi haqqında Avropa

³⁰ Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (AİHM), *A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* (BP), ərizə № 3455/05, 19 fevral 2009-cu il, 182-190-cu bəndlər.

³¹ AİHM, *Kıpr Türkiyəyə qarşı* (BP), ərizə № 25781/94, 10 may 2001-ci il, 312-315-ci bəndlər.

³² Misal üçün bax: AİHM, *Horvat və Kiss Macarıstana qarşı*, ərizə № 11146/11, 29 yanvar 2013-cü il.

³³ AİHM, *Horvat və Kiss Macarıstana qarşı*, ərizə № 11146/11, 29 yanvar 2013-cü il, 116-cı bənd; AİHM, *Çam Türkiyəyə qarşı*, ərizə № 51500/08, 23 fevral 2016-cı il. Həmçinin bax: Konvensiyanın 12 sayılı Protokoluna dair İzahedici məruzə.

³⁴ Avropa Sosial Hüquqlar Komitəsinin (ASHK) bildirdiyinə görə, ayrı-seçkilik müqayisəli durumda olan şəxslər arasında bütün müvafiq fərqlərin lazımı və pozitiv şəkildə nəzərə alınmamasının və ya hamı üçün açıq olan hüquqların və kollektiv üstünlüklərin hamı və hər kəs üçün əlçatan olmasını təmin etməyə yönələn adekvat addımların atılmamasının nəticəsi ola bilər. Misal üçün bax: ASHK, *İtaliya Ümumi Əmək Konfederasiyası (CGIL) İtaliyaya qarşı*, şikayət № 91/2013, 12 oktyabr 2015-ci il, 237-ci bənd; ASHK, *Fransa Demokratik Əmək Konfederasiyası (CFDT) Fransaya qarşı*, şikayət № 50/2008, şikayətin mahiyyəti üzrə 9 sentyabr 2009-cu il tarixli qərar, 39 və 41-ci bəndlər.

³⁵ Ayrı-seçkilik, müxtəliflik və inklüzivlik üzrə yeni Rəhbər Komitənin (CDADI) birinci iclasında baxılmaq üçün CDADINin Katibliyi tərəfindən yeni tədqiqat hazırlanır. Təqdimat qeydləri tezliklə onun saytında yerləşdiriləcəkdir.

³⁶ Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası, CETS № 2010, İstanbul, 11 may 2011-ci il; <https://www.coe.int/conventions/treaty/210>.

³⁷ Bax: Avropa Şurasının Baş katibinin 30 mart 2020-ci il tarixli bəyanatı (<https://www.coe.int/en/web/portal/-/covid-19-crisis-secretary-general-concerned-about-increased-risk-of-domestic-violence>) və GREVIO-nun sədrinin 24 mart 2020-ci il tarixli bəyanatı: <https://rm.coe.int/grevio-statement-covid-24-march-2020/pdfa/16809cf55e>.

Şurasının Lansarot Konvensiyasının müddələrinin işığında uşaqların pandemiya dövründə zorakılıq, qəddar rəftar və cinsi zorakılıq barədə məlumat vermək üçün yardım və qaynar xətlərdən istifadə edə bilmələrindən ötrü innovativ vasitələrin nəzərdən keçirilməsi önəmlidir.³⁸

İnsan alverinin qurbanları hüquq-mühafizə orqanlarının və qurbanlara dəstək göstərən xidmətlərin, məsələn, sığınacaqların məhdud imkanları səbəbindən hətta daha əlverişsiz vəziyyətdə ola bilərlər.³⁹

Müasir cəmiyyətlər kompüter sistemlərinə həmişəkindən daha çox güvəndiklərinə görə, böhran dövründə qərəzli subyektlər bu güvəncdən öz mənfəətləri üçün daha çox istifadə edə bilərlər (həqiqi saytlar kimi görünən, COVID-19 barədə məlumat və ya məsləhətlər təqdim edən saytlar vasitəsilə fırılacaq sxem və kampaniyalarının, zərərli proqramların yayılması kompüterlərə virus salmaqdan, istifadəçilərin şəxsiyyətinə aid məlumatları əldə etməkdən və ya saxta ödənişlər edilməsi üçün istifadə olunur). Uşaqlar kiberməkandakı risklərdən azad deyillər və məktəblərin bağlandığı şəraitdə onların internet və sosial mediadan daha çox istifadə etməsi onların təhlükəsizliyinə təsir göstərir. Bundan başqa, koronavirusun tüğyan etməsi, təəssüf ki, cinayətkarların tibbi, fərdi qoruyucu və gigiyenik məhsullara artan tələbatdan yararlanmaları üçün yeni imkanlar yaradıb. Buraya saxta dərmanlar və saxta tibbi qurğular, məsələn, COVID-19 test dəstləri daxildir ki, bunlar da həm onlayn, həm də offlayn rejimində təklif olunur. Saxta tibbi məhsulların istehsalı və satışı cəmiyyətin sağlamlığı üçün əhəmiyyətli risk doğurur və yaşamaq və sağlamlıq hüququnu təhlükə altına alır. Yuxarıdakı hüquqozmaların aşkar edilməsi, araşdırılması, təqsirkarların müəyyənləşdirilməsi və məsuliyyətə cəlb edilməsi üçün cinayət ədliyyəsi orqanlarının hərtərəfli əməkdaşlığa cəlb edilməsi zəruridir. Avropa konvensiyaları (Kibercinayətkarlıq haqqında Konvensiya (Budapeşt Konvensiyası), MEDICRIME Konvensiyası⁴⁰, uşaqların cinsi istismardan və cinsi zorakılıqdan müdafiəsi üçün nəzərdə tutulan Lansarot Konvensiyası) çərçivəsində iştirakçı dövlətlər bu təhlükələrə qarşı mübarizə üçün tələb olunan öz cinayət qanunvericiliyi normalarını, prosessual səlahiyyətlərini və beynəlxalq əməkdaşlığı təkmilləşdirməkdən ötrü sıx əməkdaşlıq edirlər.

5. Növbəti addımlar: Avropa Şurası həmişəkindən daha aktualdır

Avropa Şurası Avropada indiyədək məlum müharibələr arasında ən fəlakətli müharibədən sonra uzunmüddətli sülhün bərqərar edilməsi üçün yaradılıb. Əsasən məhz bunun sayəsində özünün 70 illik tarixi ərzində unikal institutları olan bu ümumavropa təşkilatı bütün dünya üçün aparıcı nümunə olmuşdur. Bu gün cəmiyyətlərimizin üzləşdiyi problem bənzərsizdir. Hətta böhranın kəskin fazasından sonra belə, cəmiyyətlərimiz sosial və iqtisadi zərərləri aradan qaldırmaq üçün vəsait tapmalı və demokratik institutlarına etimadı daha da artırmalı olacaqlar. Digər məsələlərlə yanaşı, cəmiyyətlərimizdə ən həssas durumda olan şəxslərin və qrupların müdafiə edilməsi barədə və daha dayanıqlı və yekdil idarəetmə modeli çərçivəsində onların hüquqlarının təmin edilməsi vasitələri haqqında hərtərəfli düşünmək tələb olunur.

Avropa Şurası cari böhran dövründə və ondan sonra öz üzv dövlətlərinə kömək etmək üçün bütün səyləri göstərməkdə davam edəcəkdir. Onun çoxsaylı səmərəli hüquqi alətləri, texniki bilikləri və geniş milli ekspert şəbəkələri cəmiyyətin sağlamlığının qorunması üçün ən yaxşı və ən dayanıqlı

³⁸ Lansarot Komitəsinin sədrinin və sədr müavininin bəyanatı: <https://rm.coe.int/covid-19-1c-statement-en-final/16809e17ae>.

³⁹ Bax: GRETA-nın 3 aprel 2020-ci il tarixli bəyanatı.

⁴⁰ MEDICRIME Konvensiyasının İştirakçılar Komitəsi COVID-19 kontekstində bu Konvensiyanın tətbiqinə dair məsləhətlər dərc edəcəkdir (<https://www.coe.int/en/web/medicrime/home>).

cavab tədbirlərinin axtarılıb tapılmasında, cəmiyyətlərin demokratik strukturunun qorunub saxlanması və böhranın sosial nəticələrinin yüngülləşdirilməsində hökumətlər və vətəndaşlar üçün dəyərli alət təşkil edir.

Avropa Şurasının nizamnamə orqanları, bütün institutları və Katiblik səfərbər edilmişlər və üzləşdiyimiz problemlərin cavabını hamılıqla tapmaq üçün bütün maraqlı tərəflər arasında, o cümlədən hakimiyyət orqanları, vətəndaş cəmiyyəti və vətəndaşlar arasında məlumatların paylaşılması, qabaqcıl təcrübələrin və çıxarılan dərslərin mübadiləsi üçün Təşkilatın alət və resurslarından istifadə edilməsində bütün səylərini əsirgəməyəcəklər. Təşkilatın bütün proqram və fəaliyyətlərində (o cümlədən (müraciət əsasında) üzv və qeyri-üzv dövlətlər arasında əməkdaşlıq proqramlarında) Təşkilatın yardımını mümkün qədər aktual, operativ və konkret edən vasitələr diqqət mərkəzində olacaqdır.